

AZ OROSZ „ENERGIAFEGYVER” ALKALMAZÁSÁNAK HATÁSA KÖZTES-EURÓPÁRA

THE IMPACT OF USE OF RUSSIAN “ENERGY WEAPON” ON THE INTERMEDIATE EUROPE

DR. GÁLOSI-KOVÁCS BERNADETT PhD, adjunktus

Pécsi Tudományegyetem Természettudományi Kar
Politikai Földrajzi, Fejlődési és Regionális Tanulmányok Tanszék

HAFFNER TAMÁS PhD-hallgató

Pécsi Tudományegyetem Természettudományi Kar Földtudományok
Doktori Iskola és Közgazdaságtudományi Kar Regionális Politika
és Gazdaságtan Doktori Iskola

Abstract

Energy is one of the key tools of Russian geopolitical advocacy that Russia can still use efficiently through the energy supply systems built up after WWII and that is still unavoidable. After the collapse of the Soviet Union, the advocacy role of the Russian state has decreased however it has never completely lost its influence on the energy sector and thereby on the countries depending on it. We can speak about the active use of energy relations as a tool of political advocacy again since 2006, nonetheless we cannot observe a complete lack of use of these tools between 1990 and 2006 either. The former Soviet republics and the former satellite countries were the targets of these actions, which illustrates the long-term effects of energy dependency systems developed between 1945 and 1990. The 2006 Russian-Ukrainian conflict was the first, when Russia did not only threaten with but actually reduced the amount of natural gas transported. During the 2006 and the 2009 Russian-Ukrainian conflicts, it became clear that Russia actually uses limitation of supply and price policy pressure and not only as a means of threat in order to enforce its political interests, even accepting its negative consequences.

1. Bevezető

Napjainkban az energiabiztonság a biztonságpolitikai kihívások egyik kiemelt területe, melyre az egyre energiaigényesebb gazdasági növekedés mellett fokozódó figyelem hárul. A Föld energiaellátásának jelenlegi szerkezetében kiemelkedő szerepe van a fosszilis tüzelőanyagoknak. Különösen nagy a földgáz és a kőolaj gazdasági és politikai szerepe, mely e nyersanyagok kitermelői számára politikai és gazdasági érdekérvényesítési lehetőséget ad. Ezt az érdekérvényesítési lehetőséget használták az OPEC országai az 1973-ban ki-robbantott és azóta ciklikusan ismétlődő olajválságok során, valamint ennek segítségével gyakorol a mai napig nyomást Oroszország a korábban az érdekszférájába tartozó országokra, s azokon keresztül magára az Európai Unióra is.

2. Energia, mint geopolitikai érdekérvényesítő eszköz

A szénhidrogének 1950-es években történő, energiaszektoron belüli felértékelődése következtében felgyorsult a Szovjetunióban a kőolaj- és földgázkészletek feltárási folyamata. Ekkor váltak a szénhidrogének, azon belül is elsődlegesen a földgáz a Szovjetunió birodalmi céljainak egyik alappillérvé.¹ Az egyoldalú energetikai függőség kialakításának lehetőségét adta a Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa (KGST) európai országainak, az erőltetett iparosítás következtében jelentkező energiainport szükséglete. A kiépített kőolaj és földgázszállító rendszerek centralizáltak lettek, a sugaras jellegű vezetékes infrastruktúra biztosította, hogy az energetikai kapcsolatokat a KGST országai közül a Szovjetunióon kívül senki ne tudja érdemben befolyásolni. Ennek következtében a KGST országokban, így Magyarországon is gazdasági szempontból irracionális, piaci szempontokat figyelmen kívül hagyó, alternatív beszerzési lehetőségeket kizáró, a szovjet befolyást évtizedekre konzerváló ellátási rendszer jött létre.² A növekvő igények kielégítése érdekében a Szovjetunió fokozatosan, 1950-re évi 5,8 milliárd köbméterre, 1960-ra 45,3 milliárd köbméterre, míg 1970-re 198 milliárd köbméterre növelte a földgáz kitermelését. A gyorsuló ütemben növekvő termelés biztosította a szatellit országok igényeinek kielégítését. E országok földgázigényét biztosító Testvériség vezeték, mely a világ legnagyobb gázvezetéke, 1967-re elérte Csehszlovákiát. A szovjet gázvezetékrendszer hossza 1970-re 56 000 kilométerre nőtt.³ A csővezeték kiemelt szerepet játszott és játszik Olaszország, Magyarország, Szlovénia, Csehország, Ausztria és Horvátország gázellátásában

Bár a Szovjetunió és az európai KGST országok közötti energetikai kapcsolatok létrehozását alapvetően a szovjet befolyás konzerválása motiválta, a hidegháború kiteljesedésével, s az ezzel járó tetemes kiadások következtében a Szovjetunió gazdasági nehézségei is szerepet játszottak benne. Ennek következtében a Szovjetunió a KGST országok mellett az 1960-as évek közepétől a Testvériség gázvezeték meghosszabbításával Nyugat-Európa számára is értékesített földgázt. A nyugati kapcsolatok elmélyülését segítették elő az 1973-as olajválság hatásai, melyek komoly átrendeződést okoztak az Európai Közösség (EK) országaiban. Az olajválság még jobban rávilágított az EK energiafüggőségben rejlő problémákra, mellyel egyértelmű szükségletté vált az EK energiafüggőségének mérséklése és a beszerzési lehetőségek diverzifikálása.⁴ Ennek eredményeként a Szovjetunió konvertibilis devizabevételt jelentő piacot szerzett magának Nyugat-Európában, melynek következtében a kitermelt földgáz mennyisége 10 év alatt, 1975-ös 270 milliárd m³-ról 600 milliárd köbméterre nőtt.⁵ A nyugati nyitás megteremtette a szovjet befolyás EK irányába történő kiterjesztésének lehetőségét, ugyanakkor a nyitásban a birodalmi ambíciók mellett sokkal inkább a Szovjetunió mélyülő gazdasági válságából eredő fiskális megfontolások játszhattak szerepet. Ennek eredményeképpen a Szovjetunió ugyanannyira a saját szénhidrogén exportjának függőjévé vált, mint amennyire az európai KGST országok függői lettek a Szovjetunió energiahordozó importjának. A gazdasági nehézségek következtében célá vált földgáz konvertibilis devizáért történő értékesítése. Emellett az európai KGST országok egyoldalú függőségének fenntartása először ezen országok ellátási problémáihoz, majd a szükségleteik Szovjetunióon kívüli forrásokból történő kielégítésének lehetőségéhez vezetett.

A Szovjetunió 1991. évi összeomlása Oroszország számára az útkeresést, a volt szatellit országok számára a Varsói Szerződés és a KGST megszűnésével, valamint az ezen országokban lezajló politikai rendszerváltások következtében a függetlenséget és szintén az útkeresést jelentette. E országok számára megnyílt a lehetőség önálló energiapolitika folytatására, ugyanakkor a centralizált, orosz központú ellátórendszer miatt alapvetően

megmaradt az orosz földgázimport-függőség, melyet döntő részt csak a gazdasági visszaesés következtében csökkenő fogyasztás enyhített.

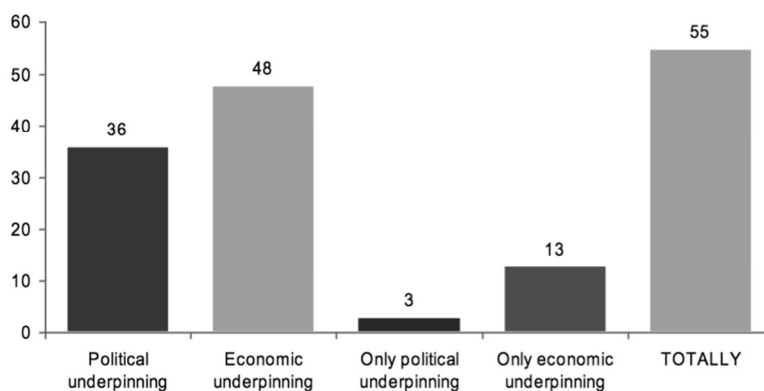
A Szovjetunió szétesése következtében Oroszországon kívülre került a korábbi gázvezeték-hálózat és lelőhelyek egyharmada, a korábban a Szovjetunióhoz tartozó területek ellátása Oroszország számára belkereskedelemből külkereskedelemmé vált. Oroszországban az 1990-es években lezajlott az energiaszektor privatizációja, mely csökkentette az állam befolyását a szektorra. Vlagyimir Putyin 2000-ben történő elnöki kinevezését követően fokozatosan kezdte újra állami befolyás alá vonni az energetika meghatározó területeit. Az orosz földgáztermelés több mint 90 százalékát adó Gazprom elnöke Alekszej Boriszovics Miller, míg az igazgatótanács elnöke Dimitrij Anatoljevics Medvegyev lettek, akik mindketten Putyin elnök belső köreiből tartoztak. Vezetésük alatt a Gazprom visszaszerezte az 1990-es években kiszervezett vagyonelemeit, a cég feletti többségi befolyás visszakerült az orosz államhoz.⁶ Ezzel párhuzamosan ismételen növekedni kezdett a szénhidrogének aránya az orosz kivitelben, mely 2008-ra elérte az export háromnegyedét.⁷ A 2006-ban elfogadott orosz gázexportról szóló törvény kizárólagos földgázexport-jogot biztosított a Gazprom számára, mellyel az állam visszaszerezte annak a lehetőségét, hogy a földgázexportot ismételen az orosz befolyásgyakorlás meghatározó eszközeként használja.

3. Az „energiafegyver” alkalmazása

A Szovjetunió összeomlását követően drasztikusan csökkent orosz állam érdekérvényesítő szerepe, azonban befolyását az energiaszektorra, és ezáltal a tőle függő országokra teljesen sosem veszítette el. Az energetikai kapcsolatok politikai érdekérvényesítés eszközeként történő aktív felhasználásáról újra 2006-tól beszélhetünk, bár 1990 és 2006 között sem figyelhetjük meg ezen eszköz alkalmazásának teljes hiányát. A Svéd Védelmi Kutatóügynökség elemzése szerint 1991–2006 között Oroszország 55 alkalommal alkalmazott vagy fenyegetőzött energetikai intézkedések alkalmazásával politikai nyomásgyakorlás érdekében. Az intézkedések és fenyegetések meghatározó része az ellátás korlátozását (38 eset) és árpolitikai nyomásgyakorlást (11 eset) jelentett, de az esetek között található egyéb fenyegetések (2 eset) és szabotázsakciók (4 eset) is.⁸ Ezen akciók mögött a legtöbb esetben gazdasági és politikai szándékok is álltak.

1. ábra. Orosz energetikai nyomásgyakorlások célja 1991 és 2006 között

Figure 1. The aim of Russian energy pressures between 1991 and 2006

Forrás: Hedenskog – Larsson (2007)

Ezen akciók főként Borisz Jelcin elnöksége alatt kerültek alkalmazásra. Hatásuk Nyugat-Európában legtöbb esetben egyáltalán nem volt érzékelhető, az akciók célpontjai a volt szovjet tagköztársaságok és a korábbi szatellit országok voltak, mely jól szemlélteti a 1945 és 1990 között kialakított energetikai függőségi rendszerek tartós hatásait.⁹

Mindezen előzmények tekintetében nem meglepő, hogy az orosz állam a földgázexport felett történő befolyásának visszanyerését követően növekvő intenzitással kezdte használni az energetikai kapcsolatokat, mint a politikai érdekérvényesítés eszközeit. Ennek példája a 2006-ban kirobbant orosz-ukrán gázválság volt. A gázválság hivatalos indoklás szerint a két ország közötti elszámolási vita volt, a valóságban ugyanakkor bizonyosan a 2004-ben kitört ukrainai „narancsos forradalom” sikere után hivatalban lévő „nyugatbarát” Juscsenko kormány – orosz geopolitikai érdekeket veszélyeztető – a NATO és az EU irányába történő nyitási kísérlete következtében végrehajtott politikai akció volt. Oroszország először a korábban már többször alkalmazott árpolitikai nyomásgyakorlás eszközéhez nyúlt. A Gazprom az Ukrajna részére mélyen áron alul (50 dollár/ ezer m³) értékesített földgáz árát több mint háromszorosára (160 dollár/ ezer m³) kívánta emelni, amit a konfliktus elmélyülésével tovább emelt (230 dollár/ ezer m³). A sikertelen tárgyalások miatt Oroszország az ukrainai fogyasztásnak megfelelő napi 120 millió köbméterrel csökkentette a Testvériség vezetéken szállított földgáz mennyiségét.¹⁰ Ez volt az első eset, hogy Oroszország ténylegesen csökkentette a szállítandó földgáz mennyiségét, s nem csak fenyegetett vele.¹¹ Az orosz szállítás leállítására Kijev a tranzitgáz megcsapolásával reagált, melynek következtében a Testvériség vezeték segítségével ellátott országok a szerződéses mennyiségnél kevesebbet kaptak. Ez Magyarországon és Szlovákiában 40-40 %, Ausztriában 33%, míg Lengyelországban 14% kiesést jelentett. A gázvita pár nap alatt rendeződött, így a földgázraktalékok igénybevételének segítségével egyik országban sem keletkeztek ellátási problémák. A konfliktus gyors megoldásához és az orosz fél visszavonulásához annak külpolitikai előkészítetlensége vezetett. A nyugati országok egyöntetűen Oroszországot tették felelőssé a válságért, akinek próbálkozásai ellenére sem sikerült azt tranzitválságként beállítania. Bár a szállításcsökkentés fegyverének első tényleges bevetése nem hozott közvetlen sikereket Oroszország számára, megmutatta annak elszántságát, s kilátásba helyezte a korábban csak fenyegető eszközként használt nyomásgyakorlási eszköz aktív használatának lehetőségét. Az akció Oroszország részéről ugyanakkor nem volt teljesen sikertelen. A megállapodás értelmében a Gazprom megjelenhetett a belső ukrán piacon, továbbá az Ukrajnának átadott földgáz árát közel duplájára, 95 dollár/ ezer m³ emelték, amely azonban így is jelentősen elmaradt a nyugat-európai ártól.¹² Ez Ukrajna számára komoly veszteség volt, mert az ország 2009-ig érvényes 50 dollár/ ezer m³ elszámolási áru megállapodását váltotta fel egy közel kétszeres tarifát eredményező megállapodás. Ez belpolitikai válságot okozott az országban, melynek következményeként a korábbi miniszterelnök, az orosz párti ukrán politikus, Viktor Janukovics visszatért a miniszterelnöki székbe.

2007-ben Ukrajnában ismételtén a narancsos forradalomban résztvevő pártok alakíthattak kormányt. Az újabb politikai fordulatot követően Oroszország minden évben 9–10 hónapig tartó, decemberben záródó tárgyalássorozatot követően volt csak hajlandó megállapodni Ukrajnával a földgáz áráról, melynek mértéke 2008-ra 179,5 dollár/ ezer köbméterre emelkedett. A folyamatos áremelés következtében Ukrajna tetemes adósságot halmozott fel Oroszország felé. A tartozás mértékéről (nagyságrendi különbség volt az Ukrajna által elismert és az Oroszország által követelt összeg között) és rendezéséről szóló tárgyalások eredménytelensége következtében 2009-ben szinte teljesen azonos módon ismétlődtek meg a 2005/2006-os események. Megállapodás hiányában Oroszország 2009.

január 1-én teljesen beszüntette az ukrán belföldi felhasználásra szánt földgáz szállítását. Erre reagálva az ukrán gáztársaság a tranzitszerződés hiányára hivatkozva illegális terméknek minősítette a Testvériség vezetékbe betáplált tranzitgázt, s vámszabályok megsértésére hivatkozva lefoglalta azt. Ennek következtében Romániában, Lengyelországban, Bulgáriában, Csehországon és Magyarországon jelentősen csökkent az importgáz mennyisége. Oroszország erre reagálva tovább csökkentette a Testvériség gázvezetékbe pumpált földgáz mennyiségét, melynek következtében január 6-án Ausztriában, Bosznia-Hercegovinában, Csehországban, Görögországban, Horvátországban, Macedóniában, Szerbiában és Szlovákiában teljesen megszűnt a gázszállítás Testvériség vezetéken keresztül.¹³

2. ábra. Gázellátás csökkenése a 2009-es orosz–ukrán gázvita következtében Európában
Figure 2. Reduction in gas supply in Europe due to the 2009 Russian–Ukrainian gas debate

Forrás: Kaderják (2013)

Végül az Európai Unió közvetítésével január 19-én született meg a helyzetet rendező megállapodás. A 2009. január 6–19 közötti leállás volt az eddigi legnagyobb európai gázválság, ami a kelet-európai országokban a felhasznált gáz 50–100 százalékának kiesését jelentette.¹⁴

A „nyugatbarát” ukrán kormányzat végül megegyezni kényszerült az oroszokkal a követeltnél alacsonyabb, ám a korábnál még is jóval magasabb gázárban. A következő elnökválasztáson az orosz barát, Viktor Janukovics nyert, melyet követően Julija Timosenko korábbi kormányfőt koholt vádak alapján 7 év börtönre ítélték az Oroszországgal kötött gázár megállapodás miatt. Janukovics hatalomra jutása, ha meg nem is szüntette, jelentősen mérsékelte Oroszország és Ukrajna között fennálló konfliktust. A két ország között a földgáz áráról szóló alkudozások fennmaradtak. Oroszország a földgáz árának kérdését szivasztopoli orosz haditengerészeti kikötő bérleti szerződésének meghosszabbításáról szóló alkufolyamatban, illetve az EU térnyerését visszaszorítandó orosz–fehérorosz–kazah vámunió Ukrajnával történő bővítéséről szóló tárgyalások során is felhasználta.

A konfliktusok során egyértelművé vált, hogy Oroszország nemcsak fenyegető eszközként, hanem ténylegesen is alkalmazza az ellátás korlátozását és árpolitikai nyomás gyakorlást politikai érdekérvényesítése céljából, vállalva annak rá nézve negatív következményeit is. A folyamat láthatóvá tette, hogy Oroszország aktívan fel fog lépni Ukrajna min-

den az Európai Unió és a NATO irányába történő nyitási kísérlete esetén, mely előre jelezte az orosz–ukrán konfliktus fennmaradását és elmérgesedését, s ezáltal az európai, különösen a kelet-európai és balkáni országok energetikai ellátás-biztonsági problémáinak akuttá válását.

E probléma egyik megoldási javaslataként az Európai Unió már a 2006-os gázár vitát követően kiadott Európai stratégia az energiaellátás fenntarthatóságáért, versenyképességéért és biztonságáért elnevezésű Zöld könyvében az Európai Unió energetikai célkitűzéseiként a fenntarthatóság, a versenyképesség és az ellátásbiztonság megteremtését határozta meg. Ez a dokumentum lett az alapja az EU új energiapolitikájának, mely az energiahatékonyság fokozásával és a megújuló energiaforrások alkalmazásának fokozásával kívánja csökkenteni az EU energiaimport-függőségét, és csökkenteni az ebből adódó ellátásbiztonsági kockázatokat. A hosszú távú célok elérése mellett az orosz-ukrán konfliktus jelentette ellátás-biztonsági probléma megoldása érdekében nagyobb hangsúlyt kapott az alternatív szállítási útvonalak kérdése, mely középpontba állította a tervezés alatt álló Nabucco és Déli Áramlat földgázvezetékek kérdését.

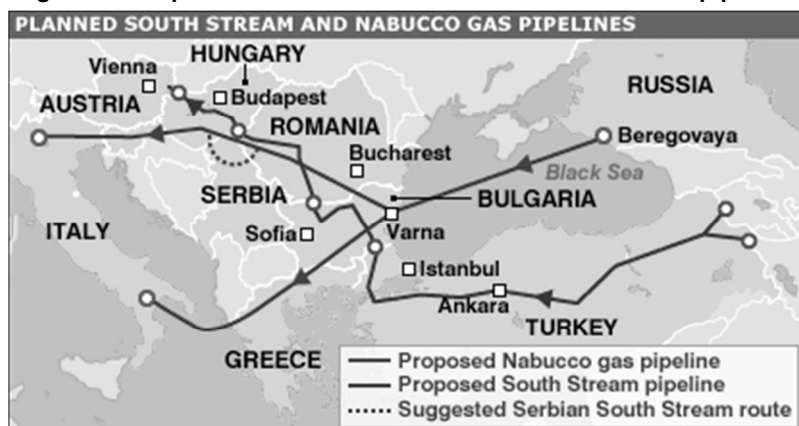
4. Nabucco versus Déli Áramlat?

Oroszország a 2000-es években kezdte meg az új, Nyugat-Európába irányuló földgáz szállítási útvonalak előkészítését. A nagyszabású tervnek két pillérét a Balti-tenger mélyére fektetendő Északi Áramlat, és a Fekete-tengeren és a Balkánon áthaladó Déli Áramlat adta. Az előbbi végső kapacitása 55 milliárd m³/év, míg az utóbbi a tervek szerint 63 milliárd m³ lett volna. A két áramlat megépítésével Moszkva eredetileg két célt szeretett volna elérni. Egyrészt szerette volna a meglévő, Ukrajnán és Belorusszián áthaladó szállítási kapacitásait jelentősen bővíteni, s ezzel a felettből jövedelmező nyugat-európai piacot megszerezni, és befolyását fokozni Európa földgázimport függőségének Oroszországhoz kötésével. Másrészt Moszkva ezekkel az elkerülő vezetékekkel olyan új kapacitásokat kívánt létrehozni, amelyekkel részben tehermentesítheti a már évtizedek óta működő, jelentős tranzitkockázatot jelentő ukrán rendszert és az 1990-es évek végén üzembe állított Belorusszián áthaladó Jamal-vezetékét.

A 2006-os orosz–ukrán válság lezárását követően az Európai Unió – erős amerikai támogatás mellett – elkezdett a korábbiaknál jóval intenzívebben alternatív, Oroszországtól független gázforrások és szállítási útvonalak után nézni. Ennek vált fontos elemévé a Nabucco-terv amerikai felkarolása. A Nabucco-konzorcium 2005-ben jött létre az osztrák, a magyar, a román, a bolgár és a török nemzeti olajtársaság részvételével, melyhez 2008-ban a német RWE is csatlakozott. A Nabucco-gázvezeték azeri, iraki és türkmén földgáz szállított volna Európába.¹⁵ Washington szerette volna megtörni Oroszország növekvő önbizalmát, amelynek alapját mindenekelőtt Moszkva egyre sikeresebb energetikai terjeszkedése adta. Erre a célra megfelelő eszköznek tűnt a közép-ázsiai szénhidrogéntartalékok Moszkvától független kitermelésének és nemzetközi piacra juttatásának segítése. Ezt szolgálta volna a Nabucco-projekt, amely a 2002 és 2005 közt megépített Baku–Tbiliszi–Ceyhan-kőolajvezeték mintájára a Kaszpikum-környéki földgázot szerette volna Oroszországot elkerülő útvonalon az európai fogyasztókhoz eljuttatni. A Nabucco-terv 2006 végi újjáéledése nyilvánvalóan összefüggött az első ukrán–orosz gázvita keltette sokkhatással, továbbá azokkal az orosz tervekkel, amelyek moszkvai oldalon is keresték Ukrajna elkerülésének lehetséges útvonalait. A Nabucco-projekt azonban – különböző okok miatt, de leginkább azért, mert Moszkva pozíciói az egykori szovjet közép-ázsiai

közvéleményekben továbbra is erősek maradtak – kezdettől fogva ingatag lábakon állt.¹⁶ Ezen a helyzeten az sem tudott érdemben változtatni, hogy az európai gázpiac 2009 utáni átrendeződése a rivális orosz projekt, a Déli Áramlat megvalósítását is kétségessé tette.

3. ábra. A Nabucco és Déli Áramlat gázvezeték tervezett útvonalai
Figure 3. The planned routes of Nabucco and South Stream pipelines

Forrás: Gazprom (gazprom.ru)

Mindenesetre a 2007 elejétől kibontakozó látványos küzdelem a Kaszpi-tenger és környékének energiakészleteiért hosszú évekre az egyik meghatározó elemévé vált a Moszkva, illetve Washington és az Európai Unió közti kölcsönös és erős bizalmatlanságnak.

2011 őszén intenzív gáztárgyalások kezdődtek Moszkva és Kijev között. Ukrajna részről a Gazpromtól vásárolt földgáz árának csökkentését, orosz részről az Ukrajna területét átszelő magisztrális gázvezetékek feletti ellenőrzés – Moszkva számára kellő garanciákat nyújtó – megszerzését próbálták elérni. 2011 decemberében már-már úgy tűnt, hogy sikerült megegyezésre jutni. Terv szerint a felek megállapodtak volna két 50-50 százalékos orosz (Gazprom) és ukrán (Naftogaz) tulajdonban lévő vegyesvállalat létrehozásáról. Az egyik megkapta volna a teljes gáz-tranzitrendszert, együtt az ukrainai stratégiai gázvezetőkkel, míg a másik a helyi elosztó- és kiszolgálórendszer tulajdonosa lett volna. Három nap múltán azonban kiderült, hogy mégsem sikerült megállapodni. A tárgyalások tartalma így is világosan jelezte a felek stratégiai ambícióit. Moszkva számára ugyanis láthatóan fontos – stratégiai jelentőségű – kérdés volt, hogy meg tudja-e szerezni az ukrainai szállítási útvonal feletti ellenőrzést. Ez azért lett volna fontos Moszkvának, mert e rendszer modernizálása jóval kevesebbe kerülne, mint a Déli Áramlat megépítése. Ráadásul az Ukrajnán áthaladó szárazföldi útvonal kapacitásbővítés nélkül is legalább kétszer akkora áteresztő képességgel rendelkezik, mint az évi 63 milliárd köbméterre tervezett fekete-tengeri vezeték. A tárgyalások intenzitása egyben arra is rávilágított, hogy Moszkva mindent megtesz annak érdekében, hogy Kijevet rávegye ajánlata elfogadására. Már akkor világos volt, hogy abban az esetben, ha nem sikerülne megállapodásra jutni, Ukrajnának számolnia kell gáz-tranzitrendszerének „kiszáritásával” és egyéb retorziókkal. Ehhez Oroszországnak még a Déli Áramlatot se kellene megépítenie. A Déli Áramlattal kapcsolatban a beruházást indokoló két tényező – az európai kereslet dinamikus növekedése, valamint az ukrain tranzit problematikus jellege – kiküszöbölésének egyszerűbb megoldását adta az elkészült Északi Áramlat elkészült két szálának további egy vagy két vezetékkel bővítése, mely jelentősen olcsóbb megoldást jelentene a szállítóképesség bővítésére és az ukrain

válságtérség kikerülésére. Nem véletlenül utasították a balti-tengeri projekt részvényesei 2012 áprilisában a Gazprom menedzsmantjára, hogy vizsgálja meg egy esetleges harmadik, illetve negyedik vezetékág fektetésének lehetőségét.¹⁷

Mindez egyértelműen rámutatott arra, hogy a Déli Áramlat nem volt más, mint Oroszország geopolitikai válasza az Európai Unió Nabucco-projektben testet öltött azon törekvésére, hogy Oroszországtól független forrásból szerezze be földgázszükségletének egy részét. A Nabucco vezeték maximális, megközelítőleg 30 milliárd m³ éves kapacitásával az 500 milliárd m³-es uniós fogyasztás töredék részét tudta volna csak biztosítani, vagyis nem jelentett volna valós alternatívát az orosz földgázra. Az, hogy Oroszország az Északi Áramlat bővítést jelentősen meghaladó költségű Déli Áramlat megvalósításának előkészítését választotta rámutatott, hogy Oroszország anyagi áldozatot nem kímélő módon is fent kívánja tartani energiafegyverének alkalmazási lehetőségét, s fellép az azt a legkisebb mértékben csökkenteni tudó lépés ellen.

5. Összefoglalás

Várhatóan a 21. században az energiateljesítés meghatározó mértékben fosszilis energiahordozó alapú lesz, melynek két fő forrása továbbra is a kőolaj, illetve a földgáz lehet. Az Európai Unió dokumentumai 2020-ig (csak ritkán 2030-ig) foglalkoznak a fenntarthatóság prognózisával, míg az OPEC, a Nemzetközi Energiaügynökség (IEA), valamint az adatait tekintve talán legmegbízhatóbb a brit BP sem merészkedik 2030-nál tovább a kőolaj- és földgázraktárak, a kereslet és a fogyasztás kilátásait illetően.

Az 1990 előtt egymástól hermetikusan elzárt földgáz-, illetve olajipar a Szovjetunió felbomlása után rendkívüli változásokon ment keresztül. Az 1990-es évek privatizációs hullámai az energetikai szektorban új tulajdonosi csoportokat hoztak helyzetbe, amelyek attól sem riadtak vissza, hogy frissen szerzett gazdasági hatalmukat politikaivá konvertálják.¹⁸ A Gazprom újraállamosításával azonban Oroszország energiakészleteinek meghatározó felügyelete ismét az orosz állam kezébe került, mely mint láthattuk, áldozatok árán sem riad vissza annak politikai érdekérvényesítő eszközként való használatától. Oroszország meglévő csővezetékei mellé új olaj- és gázvezetékrendszer-építéseket, valamint a meglévő vezetékek meghosszabbítását, alágak kiépítését tervezi, ezzel is biztosítva Európa orosz energiaimport-függőségének fennmaradását.

Jegyzetek

1. Szemerényi (2007) 66. old.
2. Virág (2007) 99 old.
3. Szemerényi (2007) 127 old.
4. Haffner (2012)
5. Virág (2007) 150 old.
6. Deák (2007)
7. Ludvig (2011)
8. Hedenskog – Larsson (2006)
9. Losonc (2009)
10. Virág (2007) 329. old.
11. Hedenskog–Larsson (2006) 47. old.
12. Deák (2009) 4. old.
13. Virág (2007) 356. old.

14. Kaderják (2013)
15. Orbán (2011)
16. Nógrádi-Virág (2015)
17. Sz. Bíró (2014)
18. Gergics (2009)

Felhasznált irodalom

- Deák András György (2007): „Egy monopólium magánélete. Klánok a Gazpromban.” *Külügyi Szemle* Vol. 6. No. 1.
- Deák András György (2009): *Orosz-ukrán gázháború újra*. Budapest: Magyar Külügyi Intézet.
- Gergics Gábor. (2009): *Oroszország egyedülálló pozíciója az energiarendben*. *Nemzet és Biztonság* Vol. 2. No. 4. .
- Haffner Tamás (2012): *A közösségi energiapolitika helyzete és kihívásai* In: *Magyarország és az Európai Unió* (szerk. Dr. Tamás Csaba Gergely), Budapest: Az Országgyűlés Hivatala.
- Jakob Hedenskog–Robert L. Larsson (2006): *Russian Leverage on the CIS and the Baltic States*. Swedish Defence Research Agency.
- Kaderják, Péter (2013): *The January 2009 gas crisis in Central Eastern and South East Europe*. In: *EU Energy Law and Policy Yearbook 2012* (szerk: Jean-Michael Glachant et al.). Deventer-Leuven: Claeys & Casteels.
- Losonc Miklós (2009): *Az EU és Oroszország közötti kapcsolatok intézményesítésének fejlesztési lehetőségei az energiaszektorban, különös tekintettel a földgázra*. In: *Oroszország az Európai Unió és a közös szomszédság* (szer. Ludvig Zsuzsa–Novák Tamás) Budapest: MTA Világgazdasági Kutatóintézet.
- Ludvig Zsuzsa (2011): *Magyar–orosz kapcsolatok a rendszerváltást követő két évtizedben: fókuszban a kétoldalú kereskedelem* In: *Oroszország két világ közt* (szerk: Simai Mihály. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Nógrádi György–Virág Attila (2015): *A Déli Áramlat projekt lezárása az orosz stratégia nézőpontjából*. *Külügyi Szemle* Vol. 14. No. 1.
- Orbán Anita (2011): *Az európai földgázpiac beszerzési forrásainak diverzifikációja*. *Európai Tükör* Vol. 16. No. 4.
- Sz. Bíró Zoltán (2015): *Oroszország és a posztszovjet térség biztonságpolitikája, 1991–2014 (III.)*. *Nemzet és Biztonság* Vol. 7. No. 5.
- Szemerényi Réka (2007): *Energia- és Biztonságpolitika a hidegháború idején szénhidrogén- és biztonságpolitikai kölcsönhatások Európa és a KGST kapcsolataiban 1945–1990*. PhD értekezés: Pázmány Péter Katolikus Egyetem.
- Virág Attila (2014): *Elgázolt szuverenitás*. Budapest: Geopren Könyvkiadó, 2014.